

2. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів : у 2 т. / Григорій Сковорода ; ред. кол. В. І. Шинкарук та ін. Київ : Наукова думка, 1973. 532 с.

3. Калюжний Антуан Ежен. Філософія серця Григорія Сковороди. Філософ без певної системи / Дослідження, розвідки, матеріали. Київ: Наукова думка, 1992. 262 с.

4. Стратій Я. Сковородинівське розуміння освіти в світлі концепції «внутрішньої людини» / Ярослава Стратій /Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність: зб. наук.- теорет. пр. / С. Л. Йосипенко, Я. М. Стратій (упоряд.); І. П. Стогній (відп. ред.) Київ, 2003.162 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-120-6-23>

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВПЛИВУ У ФОРМУВАННІ АКАДЕМІЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНІ

Пастушенко Л. А.

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та релігієзнавства

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Висвітлюючи сторінки вітчизняної академічної філософії, у дослідника виникає питання: чому ця форма філософського знання, пов'язана із певними освітніми інституціями, на українських теренах виникла занадто пізно (аж XVII ст.), порівняно із Європою? Відповідь на це питання можна знайти, на наш погляд, осмислюючи культурно-світоглядні пріоритети вітчизняних філософів, починаючи з часів Київської Русі. Маємо зазначити той факт, що в українській філософії вже з самого початку її розвитку превалював не теоретико-дискурсійний, а екзистенційний вимір філософування. Брак інтересу до питань теоретичної систематичної філософії у вітчизняній інтелектуальній спільноті того часу пояснює відсутність запиту до інституалізації філософії. Як справедливо зазначають сучасні українські дослідники (М. Ткачук, В. Горський), від початку обрання культурних пріоритетів філософія у першу чергу витлумачувалась як любомудріє, духовне роблення, життя в істині, а систематичне і понятійне знання розглядалось як другорядне і не здатне дійти живої істини [1, с. 25]. Екзистенційну, практичну спрямованість української

філософії від початків її становлення варто оцінювати не як її неспроможність до теоретичної рефлексивності, систематичності, а як її власний вибір форми трансляції філософського знання.

Водночас можна вказати історико-культурні передумови пізнього виникнення шкільної філософії в Україні. Для кращого розуміння формування академічної філософії в Україні, на наш погляд, варто порівняти умови становлення філософської освіти на українських теренах та в західній Європі. Варто виокремити мовний фактор як певний консервативний чинник для поширення філософської освіти на українських теренах. В західній культурній традиції з доби середньовіччя переважала система двомовності, де книжною мовою була латинь і оволодіння якою стимулювало розвиток європейської освіти, сприяло утворенню перших університетів в Європі та збереженню античної філософської традиції, як необхідних передумов розвитку шкільної філософії. На українських теренах утворилась дещо відмінна культурно-освітня ситуація. Починаючи з часів Київської Русі, на українських землях після прийняття кирило-мефодіївської спадщини утворилась, на відміну від Заходу, мовна ситуація дисгლოსії, при якій не ставало обов'язковим проходження спеціальної школи для оволодіння книжною церковнослов'янською мовою (як на Заході – латиною), а отже, доступність для прочитання текстів не потребувало утворення спеціальної школи для навчання. Відтак у вітчизняній культурі не виникало потреби в університетській освіті та її необхідної складової – академічної філософії.

З прийняттям християнства і появою книжного слова в Київській Русі писемність та освіта були, так би мовити, княжою забаганкою, підручним засобом закріплення політичної влади, оскільки після прийняття християнства просвіта утворювала простір утвердження цінностей нової віри і культури. Коли з певних соціальних і політичних причин, в умовах міжусобної боротьби, освіта перестала цікавити світську владу, поширювачами книжного просвітництва ставали монастирі, які обирали із багатой, глибоко філософської візантійської спадщини літературні зразки переважно практичного, подвижницького характеру. Варто також врахувати той факт, що на відміну від західної релігійно-культурної традиції, де чернечі ордени брали активну участь у формуванні культурних європейських цінностей та ідеалів, на українських теренах ченці, будучи переважно вихідцями не з аристократичних кіл, а простолюду, не були зацікавлені у засвоєнні та поширенні найвищих зразків античної та середньовічної філософської культури Європи.

Ситуація на українських теренах докорінно змінюється у XVI – XVII ст., внаслідок кардинальної трансформації вектору культурно-світоглядних пріоритетів. Цей час ознаменований культурним поворотом на Захід в литовську-польську добу, коли в умовах поширення католицьких (езуїтських) та протестантських освітніх осередків на українських землях православна еліта усвідомила власну низьку конкурентоспроможність в освітній справі, недостатність староруської та візантійської культурної спадщини для подальшого культурно-освітнього поступу, звідси, неминучість поразки у тодішньому міжконфесійному протистоянні. Як не дивно, поширення католицизму і протестантизму спонукало внутрішню самоорганізацію православної спільноти в напрямку розвитку широкої просвітницької діяльності, стимулювало розбудову розгалуженої системи братств і заснованих при них шкіл за західними зразками. Врешті-решт, цей процес освітнього культурницького повороту на латинський Захід ознаменований постановням Києво-Могилянського колегіуму (академії), як яскравого презентанта складного процесу прищеплення західних освітніх зразків до самобутньої української культурної традиції. Із цією інституцією пов'язано становлення академічної філософії на Україні. В період Києво-Могилянської доби (XVII – XVIII ст.) формується характерна риса вітчизняної академічної філософії, що є виразною протягом усієї історії її функціонування на українських теренах, а саме – тісний плідний діалог із західноєвропейською філософією.

Аналізуючи історію дослідження освітніх традицій Києво-Могилянської академії, можна виокремити в якості актуального для сучасних дослідників питання співвіднесення західноєвропейської та автентичної, вітчизняної інтелектуальних традицій в цій освітній інституції. Вивчення цього питання має довгу історію, і вперше було порушено вітчизняними академічними істориками на зламі XIX – поч. XX ст. [2]. В ракурсі розгляду дослідницької історії інституції є показовою наукова дискусія на поч. XX ст. між вітчизняним академічним істориком Федором Титовим і польським вченим Олександром Яблоновським. Якщо О. Яблоновський розглядав Києво-Могилянську академію як один із закладів Речі Посполитої, що презентує у повній мірі західноєвропейські культурно-освітні зразки, цінності та ідеали [3], тоді Ф. Титов, увиразнюючи загально прийнятий тодішньої російською історіографією погляд на розвиток вітчизняної культури крізь призму начал православ'я, російської народності, обстоював самостійне значення освітніх, богословської традицій, що формувалися в Київській Академії [2, с. 64]. Якщо відкинути ідеологічний присмак позиції Ф. Титова, порушене питання в цій

дослідницькій суперечці викристалізовується таким чином: чи з початку становлення академічної інтелектуальної (богословської та філософської) традиції в Україні була збережена її автентичність, власна ідентичність, чи спадщина Київської Академії представляє собою лише ретрансляцію цінностей та ідеалів західноєвропейської культури? Це питання, на наш погляд, ще й досі залишається відкритим для подальших наукових студій.

Західна філософія ставала необхідним каталізатором розвитку академічної філософії продовж усієї історії існування, до того ж її рецепція не зводилась до сліпого сприйняття і пасивного засвоєння здобутків європейської традиції. Академічна філософія в Україні пройшла шлях від навчання за західними зразками, засвоєння ідейного арсеналу західної філософії (період Києво-Могилянської академії) до повноправного діалогу із нею, на фоні якого формувалась автентична традиція філософського мислення (українська академічна філософія XIX – поч. XX ст.).

Орієнтація на західні взірці зберігається у правонаступниці Києво-Могилянської академії – Київській духовній академії, прикметною рисою філософського спадщини якої є поєднання досвіду православного умоспоглядання із надбаннями західноєвропейської філософії. Київські академісти, уважно спостерігаючи за розвитком філософської думки на Заході і водночас не відступаючи від основних начал історично сформованого православного руського світогляду, вводили в коло своїх наукових інтересів результати західноєвропейських філософів. Однак рецепція західноєвропейських філософських та освітніх традицій на другому етапі становлення академічної філософії в Україні (XIX – поч. XX ст.) вже була більш багатоманітною і напруженою у своїх проявах, ніж в Києво-Могилянську добу. Розглядаючи, кажучи словами Памфіла Юркевича, західноєвропейську філософію як наріжний камінь для становлення власного філософського світогляду, відштовхуючись від її засадничих ідей як певного трампліну у філософському полі розшуку, вітчизняні академічні філософи шляхом критичного аналізу, напруженої дискусії-суперечки виробляли і проясняли для себе і інших власні філософські погляди і позиції. Подібна ситуація «співпраці» вітчизняної та західноєвропейської інтелектуальної традиції простежується у XIX – поч. XX ст. і в інших осередках філософської освіти в Україні (Університеті св. Володимира, Харківському та Новоросійському університетах тощо).

Отже, можна зробити висновок, що одним і найважливіших чинників, що сприяв формуванню та розвитку академічної філософії в

Україні, стала рецепція західноєвропейської філософської традиції. Процес засвоєння європейської філософії варто розглядати як досить складне і неоднозначне явище, що не зводилось до простого копіювання філософських та освітніх зразків Заходу, а як феномен напруженого багаторівневого діалогу, в ході якого відбувалося вигострення автентичної традиції філософування.

Література:

1. Ткачук М. Л. Київська академічна філософія XIX – початку XX ст.: методологічні проблеми дослідження. К.: ЗАТ «Віпол», 2000. 248 с.
2. Пастушенко Л. А. Становлення вищої освіти на Україні: рецепція київських академічних істориків XIX – поч. XX ст. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 3(31). С. 62–67.
3. Jabłonowski A. Akademia Kijowsko-Mohilańska, zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacyi zachodniej na Rusi. Kraków : Druk. W.L. Anczyca i Spółki, 1899–1900. 319 s.